
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

SZIRTI SAS JELENÉSEI

HERCEG JÁNOS

A jugoszláviai magyar irodalom előidejéről mindent megírtak. A tárgyilagosságnak tekinthető irodalomtörténet az utókor sajátos fényében vizsgálta értékeit és hiányosságait, szereplőiről személy szerint is ítéletet mondva. Szirmai arcképét még ki is egészítette érzelmes vonásaival családi vonalon az érthetően elfogult magánszorgalom. Híre-neve ezzel az igyekezettel távoli kontinensek levéltári anyaga lett, ha valakit egyszer érdekelné ott is, hogy ki volt ő, és mit csinált. Szóval, látszólag már nem maradt semmi homályban felejtethetetlenül érdekes és kedves barátunkról. A korszak is lezárt fejezet. Volt és elmúlt. És Szirmai Károly másfél évtizede halott.

S ha én most mégis visszaidézem alakját abból a messzibe vesző korból, amelyben fegyvertársa voltam, kicsit ugyancsak elfogultan és elfogódva, az korántsem akar holmi perújrafelvétel lenni. Csak talán azt az együtt töltött harminc-negyven évet hoznám közelebb vele, amikor a világrengető események hullámai Európának ezen az álmos táján is át-átcaptak, s mi itt mégis mindenáron magyarul akartunk írni, verset, novellát, regényt, ami a kutyának se kellett. Legalábbis efféle közösségi tudattal szerettük volna igazolni megszállottságunkat az írással, amely persze merőben magánügy volt. Nála meg különösképpen személyes exhibíció, valóságon túli mutatvány, látomásokkal és jelenésekkel tele, amelyeket afféle Hiób-hírként okvetlenül közölni kellett a világgal.

És ezt neveztük mi vajdasági irodalomnak. Ezt az örületet, amely nélkül persze nincsen irodalom, nincs művészet, s amikor ezt a zseniális francia suhanc, Rimbaud megértette, még megírta a *Részeg hajót*, leszámolását minden konvencióval, azzal hátat fordított a világirodalomnak, és elment Afrikába.

Elnézést is kérek mindjárt a nagy példáért, amelyet inkább csak az attrakció közös ingere engedhet meg, s nem a mutatvány látványossága. De ez az inger leküzdhetetlen marad, ha százszor nem lesz belőle világszám! És azzal is beleragad a vidéki ekhós szekér a marasztaló sárba.

Bennem még egy különös alkalom is segít most megszólaltatni ezt a visszaemlékezést az említett időre és Szirmaira. Abba a tragikomikus helyzetbe kerültem ugyanis, hogy nemrég Szirmai-díjjal tüntettek ki, s hamarjában nem tudtam, nevessek-e vagy sírjak. Egyszer olyan volt ez, mint egy síron túli üzenet, másszor meg, mint afféle rossz tréfa, amelyet nem szabad komolyan venni.

Amíg ugyanis élt, kölcsönösségi helyzetünk erkölcsi és anyagi viszonyai szorosan összetartottak bennünket. Krajcáros gondok például a tiszteletdíjak kiutalásában, mert hol ő volt a szerkesztő és én a munkatárs, hol pedig szerepet cseréltünk, s az elszámolási gondok nem változtak. És egymás könyveiről írtunk a lehető legkedvezőbbben, túlzásoktól se visszariadva, mint a cinkosok. Mikor baloldali vádakkal próbáltak engem kitiltani a *Kalanyából*, kiállt értem, lemondással fenyegetőzött. Az ötvenes évek elején viszont én jártam utána, hogy szabadon engedjék, mert Böske hozzám jött sírva. De kihez mehetett volna? A húsz év, amennyivel Szirmai idősebb volt nálam, nem lehetett akadálya barátságunknak.

Amikor megismertem, fiatal volt és erős. Egy jól megtermett, negyven-egynéhány éves férfi, vállasan, dagadó izmokkal, kicsit szögletesen és darabosan, nyílt és tiszta jellem, szinte gyermeki kedéllyel. Néha szótlanul jött mellettem, mosolyogva, és messzire révedve kurucdalokat dúdolgatott. Mentünk le ebéd után a csatornára, s a munkásházakból úgy szólt oda minduntalan valaki kedvesen, de tisztelettel mégis, mint akit a szomszédok őszintén szeretnek.

— Most jó járása van a pontynak, doktor úr!

Szegény M. is azonnal a szívébe zárta. Mert mint fiatal feleségemet elvittem hozzájuk bemutatni. Oly lelkesen jött elénk s kapott M. keze után, hogy negyvenyolcas, magas szárú cipőjének teljes súlyával a lábára lépett.

— Pardon! Ezer bocsánat! — kiáltotta elrémülve, s nem tudta, hová legyen a zavarával. — Böske, hozd ki azonnal a jódot, amennyiben a nagyságos asszony lába megsérült volna. Ilyesmivel nem lehet tréfálni! A seb a legkisebb piszoktól elmergesedhet!

Mіндеzt kurtán, emelt hangon és szigorúan mondta, amitől egyszerre lett ijesztő és komikus a jelenet. Percekig hangosan mentegetőzött, s M. alig tudta megnyugtatóni, biztosítva róla, hogy igazán nem történt semmi, mintha legalábbis naponta a lábára lépett volna valaki. S elkezdte hamar dicsérni a csakugyan barátságos, kedves kis családi házat, s a tájat, a kilátást a messze kéklő Fruška gorával, míg a szélesen elterülő, fekete szántáson át a vicinális döcögött mesébe illőn, s ablakain kihajoltak az utasok.

— Ez kegyednek tetszik?! — kiáltotta, s megállt szétterpesztett lábával a szoba közepén, kicsit még előre is hajolva, és nevetve csapta össze a kezét. — Tessék csak őszig várni, ha majd ellepik feketén a varjak,

mintha a halál hírére hoznák! Vagy ha a boszniai baráberék tűnnek fel sötéten a ködben a répaszállító szekerek után! Hacker, a cégvezető revolver nélkül a lábát se teszi ki a gyárkapun!

Természet dolga, hogy valaki milyenek látja a világot. Hiába próbáltuk Szirmai jelenéseit és látomásait a táj embertelen sivárságából eredeztetni. A sötéten látás alkati adottság volt nála. Tizennyolc évesen írt, első novelláinak egyikében egy haldokló kisfiúért vágató lovak jönnek úri hintóval a tájon át, az úriasság valóságélemével adva kontrasztot a rémületnek. A szegény, dél-bácskai faluban a jegyző volt a legnagyobb úr, a szerző apja, s úr és paraszt szimbiózisban ott is maradt az ellentétek párhuzamában minden emléke háttérben, egész életén át. Szerb, szlovák és ruszin népi elemek élénk színezetében komoran érzékelte az osztálykülönbség olykor fojtogató hangulatát. Az idő megszűnéséből egyre növekvő vonzással mégis, s ott tartva mindvégig környezete foglyaként az író, hogy csak gyengéd érzelmességgel s ellágyulva tudott szólni róla. Rémképeivel dédelgetve magában a hatását, úgyhogy öregkorában cukorgyári, komor magányát is megszépítve és elérzékenykedve idézte vissza.

Mire visszajöttünk a csatornáról, ahova nem is horgászni vitt le a barátom, hanem inkább csak azért, hogy titkos birodalmát is megmutassa az akácfás parttal, le egészen Kiss József zsilipjéig, ezt az elábrándozásra is fölöttébb alkalmas helyét a tájnak, a madárfütyös csenddel, egy uszályt vontató kis hajóval, amelynek fedélzetéről két csikos trikóra vetkőzve, ellenzős sapkával a fején a kormányos tisztelgett, s szólt oda vidáman: „Látom, vendége van a doktor úrnak!”... Mire visszaértünk, a kis ház ebédlőjébe, terített asztal várt ránk, és egy lenzőke hajú, nyurga, kék szemű fiú.

— Bandi, mutasd meg a könyveidet!

Szóval, egy rendes, barátságos kisúri családban találtuk magunkat, a fiúszoba fehér ágya fölött arany keretben az első áldozás emlékképevel, s az alacsony, molett háziasszonnyal, akinek mindig kikapkodó nevetésre állt a szája, s nyilván a vendégek miatti idegességében gyújtott egyik cigarettáról a másikra.

Mikor asztalhoz ültünk, Szirmai diadalmasan, leleplező hangon kiáltott fel, amitől Böske máris elpirult a haja tövéig:

— Hát ezt megint kitől kölcsönözted?

A kék-fehér bécsi porcelán tányérokra mutatott egy újabb kiáltással:

— Hiába rugdalsz! — s felemelte az abrosz szélét. — Már amikor beléptünk, láttam, hogy ez nem a mi szervizünk!

Böskéből szerencsére megint kitorjt a nevetés, csak M. feszengett kicsit zavartan a helyén, mint aki a merőben szokatlan szituációban nem tudja mindjárt feltalálni magát. Elfelejtettem ugyanis kellőképpen előkészíteni: csak az íróról beszéltem, a *Kalangya* szerkesztőjéről, az emberrel jóval kevesebbet, a modorról meg éppenséggel semmit sem mond-

tam. Reggel utaztunk hozzájuk, s előző este felolvastam neki, amit Benedek Marcell írt Szirmai novelláskönyvéről: „A köd, mintha az író magát venné körül s ítelné magányosságra. A költő magányossága ez, aki ugyanakkor szociálisan együtt tud érezni szenvedő, nyomorgó alakjaival, ismeri és reálisan jellemzi népét, amelyet leír s világos képet ad szociális eltolódásokról is.”

Milyen szegényes ez a jóindulatú jellemzés, állapítom meg ötven év után, minden hangsúlyozott elismerés ellenére egy „fizetett olvasó” részéről, akinek Benedek Marcell nem kevés öngúnnyal nevezni szeretete magát, mivel könyvkiadók lektora volt, óriási tekintély a korabeli irodalomkritikában. Mert bármily tiszta szerű kritikus volt, mintha semmit se vett volna észre a különös légkörből, amely egy sajátos vidék nyomasztó konglomerátumából lepte be ezeknek a novelláknak a játéktérét. Jóval több volt ez helyi színeknél, amelyek az erdélyieknél ugyanakkor oly megvesztegetőek tudtak lenni, mint a transzszilvanizmus valamiféle patinája.

Én a különös ambiens jelenlétét épp Szirmainál éreztem, minden hangsúly nélkül persze, ahogy gyerekkori emlékeivel jelent meg a hátterben. Nem is annyira a *Stara sunce* lapjain, ahol némileg még erőltetettnek is érzem, ahol mintegy Szenteleky programjának engedett, sokkal inkább a *Vihar a Dunán* feszült hangulatában, oly hitelesen, hogy ma is beleborzongok a felismeréstől Újvidék és Palánka között utazva, jobbról a komlókertek vonulásával, balról a Duna fűzfásorával, amit még nyomatékosabbá tesz a le- és felszállók változatos népviselete.

De mintha nem is részesült volna ez a kivételesen eredeti novellista megértő kritikában, amíg élt. Az utánunk következőknek kellett felfedezniük és megadniuk a posztumusz tiszteletet, eközben élénken tiltakozva a „helyi színek” felismerése ellen. Magamat röstellném idézni, pedig igazán nem fukarkodtam az elismerő jelzőkkel, de úgy érzem, a szépíró elhomályosította bennem a kritikai jóízűség rászorulóbb aspektusait. Túl közel álltam hozzá, nyílt és darabos emberiessége is sok mindent eltakart drámai jelenségeinek szépségéből a novelláiban. Tisztábban láttam volna, ha nem befolyásol gyakran komikussá váló, legendás modora a maga megannyi furcsaságával.

M. a rántott harcoszéletet dicsérte minden udvariasságon túl is őszintén, az egyébként is pompás ebéden, mire Károly megint felkiáltott:

— Igazán nem érződik rajta valami különös illat?

— Minek kellene érződnie?

— A szagos szappannak! Mert három napot töltött a fürdőkádban, hogy minél tovább élve maradjon! Igaz, Böske? Csak ne tagadd, hiszen jól akartunk!

Böske megint elpirult, majd fuldokolva kuncogott.

Elszokott az emberektől Szirmai abban az irdatlan magányban. Mint *Kalangya*-szerkesztőnek is ebből származott minden baja. Hiányzott belőle a legosekélyebb diplomatikus színlelés és takarás kötelező regardja, amit Szenteleky túlzásba vitt. És ha még nyugton maradt volna! De nem! A fél világgal levelezett, expressz-ajánlva, olykor táviratban sürgetve a választ. Az elismerést is lelkesen tudatva. Babits beszélgető füzetében idézi a feleségéhez intézett, gavalléros bókot: „Különös tárgyválasztású novellája mély fájdalmat váltott ki.” Erre jegyezte meg Babits kajánul: „Neked megadták! Novellád mély fájdalmat váltott ki Jugoszláviában. A jugoszláviai magyar irodalom vezére írta.” Az ő mosolyában viszont a gúnyt az a tény is segítette kiváltani, hogy egyetlen magyar folyóirat volt, amely gyanútlanul helyet adott Németh László leszámolásának a *Nyugattal*, s az a *Kalangya* volt. Pesten rongyosra olvasták a *Kalangyának* azokat a számain, melyekben az *Ember és szerep* folytatásai megjelentek. A többi szöveg nemigen váltott ki érdeklődést, hogy én is így fejezzem ki magam. Ezt azonban Szirmai valami csodálatos jóhiszeműséggel nem vette észre. Sőt olyanoktól is kéziratot kért, akiket a *Tanú* szerkesztője nem a legelőnyösebb színben tüntetett fel. Ez a romlatlan, angyali naivitása tette, hogy aki szerette, mint én is, emberileg még közelebb hozza őt.

Szerkesztői munkájában sem ismerte a megalkuvás kényszerét. Az volt a legkevesebb, hogy hadat üzent a dilettantizmusnak. A *Kalangya* többé nem volt a „vajdasági irodalom virágoskertje”, ahol a dudva is zavartalanul megmaradhatott. Persze gyökeres változásokról nem lehetett szó. Voltak, akik kifeküdték a maguk helyét, s az olvasók amúgy sem népes tábora elnéző szeretettel olvasta, amit írtak. Az egykori torborzó jelmondat: „Szeressük, ami a miénk”, visszafelé sült el. „Mihál bácsi leveleit” szerették, Göre Gábor sápadtabb, vajdasági alteregóját, és persze a „jóízű” anekdotát.

— Mikor fogsz már végre igényesebb dolgokat írni? — kiáltotta oda Szirmai egy irodalmi est közönségének feje fölött szegény Cziráknak a maga természetes nonchalance-ával, mosolyogva, amit az annál könnyebben háríthatott el, mert ugyanazon az estén a szerkesztő maga a közönségnek hátat fordítva olvasta fel egy novelláját, azzal a mentéssel, hogy a fali lámpa így jobban világítja meg kéziratát. A sutaságában is eredetien, füttyülve a közönségre, mint aki nagyon jól tudja, hogy ez a „falusi intelligencia” nem kíváncsi az ő novellájára. Hát akkor hadd röhögjenek rajta, bánja is ő!

Író barátainak véleménye sokkal jobban érdekelte. Mintha csak egy szektának írt volna, vájt fülűeknek, ezért volt, hogy vendégeinek egy-egy este négy-öt novellát is felolvasott. Némelyiknél fátyolos lett a hangja, nagykockás zsebkendő t húzott elő, megtörölgetve bepárasodott pápaszemét, majd harsányan kifújta az orrát.

— Mit szólsz hozzá? — kérdezte egyszerűvé vált hangon, mint aki

iszonyú mélységekből bukkant fel a hétköznapiok felszínére. — Nagyon rossz?

— Mondtam neki, te őrlt! — mesélte Kende. — Egész közönségesen szólva remekmű! De hát tényleg az!

Ezeokról az önmagával szemben támasztott kételyeiről, melyek alól a barátaitól várta felszabadítását az ilyen esti felolvasási szeánszokon, legendák keringtek, megint csak a hozzá húzók kis körében persze.

Radó jött tőle hozzám. Már a háború alatt, amikor a zsidók az üldözöttek közé tartoztak, s feleslegesen jártak-keltek a világban. Könyvtári irodámban volt egy kanapé, az irodalom vándorainak fenntartva, meg Konjović látogatóinak, úgyhogy B. Szabó Gyurka Budapest és Becskerék között ingázva napokig ott töltötte az éjszakákat, mintha csak előfizetett volna rá.

— Mindig szerettem az ilyen csendes helyeket! — mondta Radó nagy dioptriás szemüvegen át a barátságos fekhelyre pislantva. — Nem lehetetlen, hogy itt alszom nálad. Nagyon fáradt vagyok, s Szabadkára csak késő este van vonatom. Meg nincs is kedvem hazamenni, nem találom a helyemet.

S elmondta, hogy éjfélig beszélgettek Szirmaival, s amikor az már látta, hogy nagyon álmos, bevezette a hófehér gyerekszobába, ahol megágyaztatott Böskével, mielőtt aludni küldte volna, hogy ne zavarja őket.

— De nem bírtam lehunyni a szememet! — panasolta Radó, aki civilben könyvszakértő volt, hajlott hátú, vékony, kis öreg, akit az első világháborúban fegyverfogásra alkalmatlannak találtak. — Károly ugyanis behozott egy puskát, és csövével odatámasztotta az éjjeliszekrényhez. Mondom, mit akarsz azzal a fegyverrel, milyen hamar elsül itt nekem! Azt mondja: te nem tudod, hol vagy! Ez egy néptelen, vad vidék, gyanús alakokkal tele! Képzelheted! Dupla altatót vettem be, mégse voltam képes elaludni!

Szegény Radó! Amíg szerkesztőtársa volt Szirmainak, közvetítő szerepet vállalt a szabadkai *Napló* felé. Főleg azután, hogy Kende Újvidékre költözött, ő animálta az ottani munkatársakat, kéziratot sürgetve tőlük. Nyugodt modorú, csendes ember volt, mindenki szerette. S jóllehet a növekvő antiszemitizmus hatására le kellett venni nevét a folyóiratról, változatlanul a barátunk maradt. S ő volt az, aki leginkább hatni tudott Szirmaira, hogy gyakori lemondásait visszavonja.

Szabadkának valamiféle központi jelentősége volt a vajdasági magyar irodalomban. Függetlenül attól, hogy Szivácon, Verbászon vagy Zomborban szerkesztették a *Kalangyát*, esztendőnkön át ott nyomták, ott volt a cenzor, akit időnként le kellett szerelni, jobb belátásra bírni, úgyhogy persze a felelős szerkesztőnek is szabadkainak kellett lennie, s ez Radó volt még akkor is, amikor a címloldal fejlécéről rég lekerült a neve. A Városi Kávéházban külön asztaluk volt az újságírók-

nak, ahol kellő kompetenciával az irodalom dolgait is megtárgyalták lapzárta után. Majtényi is ott ült, Gál is, Csuka János és Szegedi Emil. Valamennyien a *Kalangya* munkatársai voltak. Mégis ott tört ki az irodalmi beháború Szirmai szerkesztési politikája ellen. A „mezei hadak” Kristállyal és Kisbéryvel az ottani *Hétről Hétre* című hetilapban sütötték el petárdáikat, néhány kárörvendő lesipuskás hallgatólagos beleegyezésével.

— Egy kis anyagi segítyt jártam ki vezérigazgatónknál szegény Kisbérynek — tudósított nem sokkal később. — A fiú ugyanis, mint halom, napszámba jár erdőt irtani, s ily körülmények között a keserűsége is érthető!

Kisbéry, Kosztolányi felfedezettje valóban napszámban irtotta az erdőt, ha a jáger felvette, s bár ugyanolyan magányosan élt Bezdánban, mint Verbász külterületén a *Kalangya* szerkesztője, az ő „keserűsége” is inkább egyéni természetű volt remeteségében. Egy falusi, szegény ember, száraz és ösztövé, szifofrén hajlamokkal is megverve, aki hétévi különélés után újra elvesztette feleségét, akitől már korábban elvált, hogy aztán majd a hontalanságban megint elváljanak.

— Indítatva éreztem magam, Jánoskám, szembeszállni a sorsommal, Spengler elméletét követve, csupán az időkategóriát megnyújtva hét évre! Annyi kellett nekem, hogy megértsem, Magdánál különb nő nincs a világon!

Mikor Kisbérynek ezt a tömör vallomását apróbb részletekkel kiegészítve előadtam Szirmainak, nevetve felkiáltott:

— Hát látod, ilyen örültekkel vagyok én körülvéve!

Megértően hajtottam le a fejemet.

Kisbéry aztán még néhányszor szembeszállt a sorsával, legutóbb végzetesen, a München melletti kisvárosban megint magára maradván, s már csak azzal vigasztalódva, hogy egy új filozófia alapköveit készül lefektetni német nyelven egy kinti folyóiratban. Részleteket nem közölhet, ahhoz a tizenhét oldalas levél nem lenne elég, de majd meglátom. Nem láttam meg, nemsokára meghalt.

Egyébként mintha Szirmainak is mindig az idővel lett volna baja. Hol a múltja, gyerekkora, ifjúsága, rosszul sikerült első házassága állt elébe a mindezzel járó szorongásokat is újra felhozva a messzeségből, máskor a kifürkészhetetlen, de annál fenyegetőbb jövő töltötte el rémülettel. Ez az ő belső magánya jóval nyomasztóbb volt, mint a valóságos, amely körülvette. Akik Kafkával vagy Musillal mérték össze, ha volumenjében nem is, de a reménytelen emberi magány lelkiállapotában fogant, kis remekműveivel igazolva ezt a hasonlóságot, nem jártak messze az igazságtól. Mert az állandóan benne élő borzalom metasztázisa hozta fel belőle látomásosan a témát, anélkül, hogy a valóságos világ arányai és ismertetőjelei megváltoztak volna műveiben.

S mindaddig, amíg zavartalanul bízhatta magát ösztöneire, magabiz-

tosan járta a költői pokolra menés mélységeit és magasatait. Mindezen túl azonban még egy fontos szerepét tartja nyilván az irodalomtörténet — ha ugyan Szirmai Károly puritán jelleme egyáltalán alkalmas lett volna szerepjátszásra —, ez pedig szerkesztői munkássága. Azzal ugyanis bizonyos fölényt kapott. Mintha kételyei is eloszlottak volna a szíriai képességeit illetően, novelláinak világa derűsebb s főleg levegősebb lett. A Gáspár Elemérről szóló történetében már egy kis humor is megjelenik, mesélő kedve ugyancsak szélesebben árad. Mintha már nem kellene befojtania félelem és iszony sűrűbb töltetébe, ha az említett humorba bele is borzong az olvasó. Mint szerkesztő azonban kénytelen volt kilépni önmagából, reális helyzetének megfelelően reagálni dolgokra. Sőt még harcot is hirdetni az elvadult dilettantizmus ellen, amely parlagi anekdotákban és a vidéki széplelkek ábrándképeiben élte ki magát, tértől és időtől messze, mélyen a legalacsonyabb színvonal alatt. Nem volt hálás feladat, amit vállalt a maga igényeihez szabva a mértéket. De éppen szigorúbb mércéje és harci készsége tette mindenkinél alkalmasabbá a szerkesztői helytállásra.

Nem volt vezér, de tiszta kezű, becsületes literátor volt, aki távoli magánya ellenére híveket és tisztelő barátokat tudott maga köré toborozni. S ha a *Kalangya* a határokon túl is némi figyelmet keltett, Szirmainak volt köszönhető. Ugyanakkor minden szögletessége ellenére mindig kész meleg emberségével képes volt megbocsátani s a vele szemben állók haragját is feloldani. S erre néhány nagyon szép találkozó adott alkalmat.

Augusztus 22-én Szenteleky emlékének áldozni gyűltünk össze Szivácon. Azért nem huszadikán, a halála évfordulóján, mert Szent István napjára esett, s egy kis rosszakarattal könnyű lett volna gyülekezésünket félremagyarázni. Mert Szivácon nagyon kevesen tudtak Szentelekyről. Stanković doktort ismerték. Harminc évvel később is a sziváci származású Leskovacnak kellett minden tekintélyét latba vetve bizonygatnia, hogy „mellesleg” ki volt.

Ezek a rekviemmel egybekötött találkozások nagyon szépek voltak. Ezen a napon minden ellentét háttérbe szorult közöttünk, csak magyar írók voltunk, egy maroknyi megszállott. Laták ugyan nem jött be a gyászmisére, amelyen Kristály ministrált, Cziráky meg a harmóniumot nyomogatta a kóruson, kicsit borízú hangján a Boldogasszony anyákat is elénekelve, de a zombori *Jövendő* páholymestere éppoly megilletődve állt fel a halálfejes koporsó előtt, majd térdet hajtva, mint Radó Imre s a többiek.

— Majd inkább novellát küldök a *Kalangyának*! — mondta a Jaszibara költője, s Szirmai ragyogott, sorra ölelt bennünket. Ilyenkor több volt, mint szerkesztő, főlény magasodott, vezérünk lett, ha róla szólva nem patetikus a jelző.

Aztán a szétszóródás következett, a háború, s Szirti Sas, ahogy ké-

sőbb Czimmer Anna ajándékozta meg ezzel a találó epitheton ornanszal, riadtan húzódott vissza a viharok elől biztonságosabbnak tűnő magányába. A vele született szorongás most már objektív alapot kapott, s minden találkozásunkkor megszólalt belőle a kérdés: mi lesz velünk? Egyetlen fia eltűnt a háború forgatagában, sokáig minden gondolatát az kötötte le, s amikor aztán az évek múlásával minden rendeződött körülötte, s megint írni kezdett, már nem a régi Szirmai volt. Túl voltunk a szocrealizmuson, de az irodalom valóságigénye nem múlt el nyomtalanul, s ő közvetlen környezetéből keresett anyagot hozzá. Az irodában, a gyárban, a változatlanul sivár lakótelepen. Termékenyebb lett, mint valaha. Regényét is akkor írta.

„Az öreg Szirmai!” — így emlegették, ha szóba került szerkesztőségekben és klubokban Újvidéken, ahova hivatali beosztása folytán gyakran be-bejárt. Az öregség már magában véve bizonyos lefokozással jár. Őt szögletes modora még nevetségessé is tette.

— Mondtam a fiúknak — mesélte Czimmer Anna —, próbálják meg tisztelni szegényt! Mert azért ennyit megérdemel az utána jövőktől! Hiszen én is nevetek angyalian őszinte nyíltságán, de kizárólag a háta mögött.

„Írd meg sürgősen, kik az ellenségeim!” — szólította fel Majtényt egyszer, amin aztán évekig lehetett derülni.

„Sch. képtelen volt leküzdeni tartós ellenszenvét velem szemben! — panaszkodott máskor nekem. — Most legalább tudom, ki fekteti el novellámat a rádiónál! Ott is fölösleges vagyok!”

Egy-két hét múlva aztán ugyanerről az Sch.-ről azt írta:

„Jóllelkű, művelt és korrekt fiú! Kellemesen csalódtam benne. Kísürgette B. M.-nél novellám soron kívüli közlését! Igazi kommunista!”

Ott voltam a 80. születésnapjára rendezett, kis ünnepségen. Ez volt utolsó felhőtlen találkozásunk. Böske úgy nevetett, hogy kicsordultak a könnyei. Szirmai ugyanis két kedves, szerb lánynak azt mondta, majd dedikálja nekik erre az alkalomra kiadott önéletrajzát a verseivel. Azzal felállt, a lányok meg követték. Nem tudták, hogy a folyosó végén levő illemhelyre megy előbb.

Nem sokkal ezután Böske koporsója után kísérem a temetőbe vezető, hosszú úton. Harminc éven át hallgattam az aggodalmát: „Mi lesz Böskével, ha meghalok?” Felesége megszabadította ettől a gondtól.

Aztán ő is elment.